

УДК 373.5.02.091.33:004

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2022.37.11649>

ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЗДОБУВАЧА БАЗОВОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Марія Крива¹, Косяхно Діана²

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005*

¹mariya.kryva@lnu.edu.ua;

²kosyuhnodiana@ukr.net

У наш час найбільш актуальною залишається проблема освітніх інновацій. Це пов'язано із тим, що суспільство потребує підготовки особистості, яка швидко та ефективно функціонує у сьогоденних умовах, розвиває творчі здібності, формує особистісні цінності та вміє самостійно здобувати знання. Важливого значення набуває впровадження компетентнісного підходу у навчання, який дає змогу реалізувати пріоритети, що є основою реформування сучасної школи і передбачає високий рівень готовності здобувача освіти діяти у різних сферах життя. Безумовно, важливими поняттями сьогодення є “інформація” та “комунікація”, адже простежується формування інформаційного суспільства, а це, своєю чергою, приводить до потреби набуття інформаційно-комунікаційної компетентності.

В Україні стрімко розвиваються та впроваджуються нові стандарти, навчальні програми, навчально-методичне забезпечення, платформи для віддаленого навчання, покращення та урізноманітнення онлайн-середовища, які є фундаментальними для формування інформаційно-комунікаційної компетентності. Довкола інформаційно-комунікаційної компетентності й досі ширяться дискусії стосовно дефініції такого поняття, аналізу і порівняння світових досліджень, євроінтеграційних процесів входження інформаційно-комунікативних технологій в освітній процес. Отже, розглянуто генезис основних понять, які є основою компетентнісного підходу, нормативні документи, які стосуються реформування системи освіти, розвиток та структуру інформаційно-комунікаційної компетентності. Розкрито значення основних компонентів інформаційно-комунікаційної компетентності, від яких залежить рівень її формування, діагностика сформованості та ефективність загалом.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, інформаційно-комунікаційна компетентність, інформаційно-комунікаційні технології.

Постановка проблеми. Нині вимоги до здобувачів базової середньої освіти суттєво змінилися, оскільки однією із найважливіших умов є вміння розв'язувати життєві проблеми. У наслідок цього широкого значення набуває компетентнісний підхід у освітньому процесі закладів загальної середньої освіти, який спрямований на формування ключових та предметних

компетентностей здобувачів базової середньої освіти. Саме такий підхід в умовах реалізації концепції Нової української школи дає можливість забезпечити переорієнтацію традиційної парадигми, головною метою якої є опанування нормативно визначеними знаннями та навичками на забезпечення спеціальних умов для оволодіння компетентностями, які готують школяра до життя у багатоманітному просторі.

До ключових компетентностей у концепції НУШ належить інформаційно-комунікаційна, сформованість якої дасть змогу майбутнім громадянам сповна отримувати цифрові послуги, створювати цифровий контент, комунікувати у цифровому середовищі. Формування інформаційно-комунікаційної компетентності в учнів є нагальною потребою сучасності і потребує змін у сучасній дидактиці.

Аналіз останніх досліджень. Засади дослідження, що стосуються компетентнісного підходу в освіті у певних аспектах, розглядали науковці: І. Бех, Н. Бібік, Л. Гуцан, Локшина О., Овчарук О., Пометун О., Панфілов Ю., Фурманець Б. Сучасні підходи до формування інформаційно-комунікаційної компетентності висвітлюють у своїх дослідженнях Власій О., Дудка О., Запорожцева Ю., Морзе Н., Шишак А., Cichocki A., Zsakó L., Szlávi P. та ін.

Аналіз цих досліджень показав, що інформаційно-комунікаційна компетентність здобувачів базової середньої освіти є актуальною проблемою дослідження, однак потребують конкретизації основні категорії понятійного апарату інформаційно-комунікаційної компетентності здобувача базової середньої освіти в умовах НУШ.

Мета статті – з'ясувати переваги компетентнісного підходу в освітньому процесі та проаналізувати сутність основних категорій понятійного апарату інформаційно-комунікаційної компетентності здобувача базової середньої освіти в умовах НУШ.

Виклад основного матеріалу. Впродовж традиційного навчання школярі набувають знань, умінь і навичок, визначених у навчальній програмі, однак на сучасному етапі їх недостатньо для самореалізації та розв'язання різних нестандартних ситуацій. Це пов'язано із тим, що традиційне навчання не забезпечує формування цілісного світогляду, оскільки є доволі предметним, а проблеми міжпредметних зв'язків залишаються відкритими, тому в учнів не формується цілісне бачення світу. Натомість компетентнісний підхід забезпечить засвоєння школярами не окремих знань і вмінь, а оволодіння їхнім комплексом. Компетентнісний підхід має властивість підвищувати практичну зорієнтованість, забезпечує впровадження досвіду, вмінь та знань у практичну діяльність й акцентує на результатах освіти. Його розглядають не просто як загальну суму засвоєних знань, умінь та навичок, а як здатність особистості розв'язувати професійні

та життєві проблеми, правильно, швидко й ефективно діяти у відповідних ситуаціях [6].

У психолого-педагогічній літературі поняття “компетентність” визначають так:

- “як динамічну комбінацію знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей, що описують результати навчання за освітньою/навчальною програмою” [7, с. 33];
- “спеціально структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і ставлень, які набувають у процесі навчання, що дають змогу людині визначати, тобто ідентифікувати і розв’язувати, незалежно від контексту (від ситуації), проблеми, що є характерними для певної сфери діяльності” [12, с. 85];
- як знання і вміння людини відповідно до завдань, які поставлені перед нею, а також можливість правильно виконувати свою діяльність та поставлені завдання чи роботу загалом [1, 13].

Формування компетентностей здобувача базової середньої освіти визначається нормативно-правовими актами, зокрема, законами України “Про освіту” (2017) та “Про повну загальну середню освіту” (2020); Концепцією “Нова українська школа” (2016); Державним стандартом базової середньої освіти (2020); Декларацією принципів “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті” (2003).

Концепція “Нової української школи” передбачає формування десяти ключових компетентностей, а саме: спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами, спілкування іноземними мовами, математичну грамотність, компетентності в природничих науках і технологіях, інформаційно-комунікаційну компетентність, уміння навчатися впродовж життя, соціальні і громадянські компетентності, підприємливість, загальнокультурну грамотність, екологічну грамотність і здорове життя [5].

Сучасні тенденції світового рівня зазначають, що, незалежно від професії чи окремих особливостей діяльності людини, потрібно мати знання та навички роботи із засобами обробки, аналізу та передавання інформації. Наприклад, у Декларації ООН “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання в новому тисячолітті” наголошується, що важливим завданням побудови інформаційного суспільства є можливість для кожної людини мати доступ до потрібної інформації, створювати ідеї, використовувати знання та робити свій внесок для розвитку інформаційної культури [3].

Зазначимо, що нині швидко зростають обсяги потрібної інформації та безумовно вдосконалюються технічні засоби, які забезпечують передавання та приймання інформації. Однак варто взяти до уваги, що когнітивні можливості людини, пов’язані із отриманням, опрацюванням та засвоєнням

потрібної інформації, підвищуються набагато повільніше, а отже, пристосування та входження людини до інформаційного простору потребуватиме більшого значення та часу.

Стосовно дефініції та вживання поняття “інформаційно-комунікаційна компетентність” у контексті євроінтеграційних процесів входження інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес закладів загальної середньої освіти ведуться дискусії. У психолого-педагогічній літературі набули широкого використання терміни “інформаційно-комунікаційна компетентність”, “інформаційно-цифрова компетентність”, “цифрова компетентність”. У порівняльному контексті вважаємо за доцільне подати трактування суті цих понять.

У Державному стандарті базової середньої освіти (2020) визначено, що “інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності” [4].

Науковиця Овчарук О. В. наголошує, що у зарубіжних системах освіти в межах поняття інформаційно-комунікаційної компетентності є такі: цифрова грамотність, технологічна грамотність, інформаційна та технологічна грамотність, інформаційно-комунікаційно-технологічна компетентність, інформаційно-комунікаційно-технологічні навички [8, с. 12].

Дослідниця Л. Галаєвська вважає, що інформаційно-комунікаційна компетентність учня повинна охоплювати такі компоненти: когнітивний, технічний, технологічний, діяльнісний, мотиваційно-особистісний, комунікативний та рефлексивний. Зокрема, когнітивний компонент пов’язаний із процесами переробки інформації, яка проходить певні етапи аналізу, формалізації, порівняння, підсумовування для того, щоб прогнозувати наслідки розв’язання певних завдань, генерувати ідеї та можливості використання інформації, а також поєднувати її з уже набутими знаннями. Ураховуючи науково-технічний прогрес та швидку інформатизацію суспільства, не менш важливим є технічний і технологічний компоненти, які передбачають уміння підключати, налаштовувати, виявляти помилки локальних мереж та Інтернету та розуміти загальний принцип роботи інформаційних технологій. Діяльнісний компонент передбачає наявність навичок роботи з онлайн-середовищем, віртуального спілкування, а також уміння вирішити певні проблемні завдання, що стосуються програмного забезпечення. Знання технічних засобів для того, щоб отримувати, передавати та швидко обмінюватися потрібною інформацією, містить комунікативний компонент, який є важливою характеристикою інформаційно-комунікаційної компетентності. Одним із вагомих моментів є

усвідомлення учнем власного рівня компетентності, можливість проєктувати подальшу власну діяльність, підвищувати рівень самоорганізації, розширювати самосвідомість, тому рефлексивний компонент є обов'язковою частиною цієї компетентності. Ступінь готовності використання інформаційних засобів у своїй діяльності, стимулу, ціннісних орієнтацій належить мотиваційно-особистісному компоненту [2].

У Концептуальних засадах реформування середньої школи “Нова українська школа” розкриває зміст терміна “інформаційно-цифрова компетентність” як “впевнене та водночас критичне застосування інформаційно-комунікаційних технологій для створення, пошуку, обробки, обміну інформацією на роботі, в публічному просторі та приватному спілкуванні; інформаційна й медіаграмотність, основи програмування, алгоритмічне мислення, роботи з базами даних, навички безпеки в Інтернеті та кібербезпеці; розуміння етики роботи з інформацією (авторське право, інтелектуальна власність тощо)” [5].

Ми погоджуємося з думкою дослідників (Сачанюк-Кавецькою Н. В., Маятіною Н. В., Новак О. М.), які вважають, що цифрова компетентність учня містить інформаційно-операційні уміння та навички; комунікацію в цифровому середовищі за допомогою цифрових засобів; контентну творчість; технічну безпеку; вирішення технічних, технологічних проблем, виявлення прогалин у цифровій освіті та розвиток цифрової компетенції.

Українська дослідниця Овчарук О. трактує суть досліджуваних понять, звертає увагу на те, що під час їх застосування науковці акцентують на його аналіз у контексті, тобто вживання цих понять змінюються залежно від меж застосування [9].

Зазначимо, що, згідно з Планом заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 рр. [10], поступово реалізується забезпечення розвитку цифрових навичок здобувачів освіти, педагогічних і науково-педагогічних працівників, створюються умови для використання цифрових технологій з метою оцінювання результатів навчання здобувачів освіти та проведення моніторингових досліджень якості освіти, відповідальними за виконання яких є Міністерство освіти і науки України та Український центр оцінювання якості освіти.

Висновок. Сучасна підготовка здобувача загальної середньої освіти повинна відповідати новим вимогам відповідно до реформи Нової української школи, в основі якої є компетентнісний підхід. Тому обов'язковою умовою ефективного навчання повинно бути використання інформаційно-комунікаційних технологій, що сприятиме формуванню інформаційно-комунікаційної компетентності, яка є головною в умовах реалізації реформи НУШ. У цифровому суспільстві сформована інформаційно-комунікаційна компетентність учнів загальноосвітніх закладів

є показником якості освіти, тому потрібно проводити моніторинг для визначення рівня сформованості інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів базової середньої освіти. Подальші перспективи дослідження вбачаємо у дослідженні шляхів формування інформаційно-комунікаційної компетентності здобувачів базової середньої освіти під час вивчення природничих наук.

1. Бондарчук О. Компетентність і компетенція: основні підходи до визначення поняття. Післядипломна освіта в Україні. 2012. № 2 (21). С. 19–23.

2. Галаєвська Л. Формування інформаційної компетентності старшокласників на уроках української мови. Українська мова і література в школі. 2018. № 3. С. 26–29.

3. Декларація принципів “Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті” від 12.12.2003. Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c57#Text (дата звернення: 02.06.22).

4. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-deyaki-pitannya-derzhavnih-standartiv-povnoyi-zagalnoyi-serednoyi-osviti-i300920-898> (дата звернення: 02.06.22).

5. Концепція Нової української школи. Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення: 02.06.22).

6. Куриш Н. К. Теоретичні аспекти та особливості реалізації компетентнісного підходу при вивченні природничих дисциплін у старших класах. Dynamics of the development of world science : The 5th International scientific and practical conference (January 22–24, 2020). Vancouver ; Canada : Perfect Publishing, 2020. P. 525–531.

7. Національний освітній глосарій / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш та ін. ; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. Київ : ТОВ Вид. дім «Плеяда», 2011. 100 с.

8. Овчарук О. В. Концептуальні підходи до формування ІКТ компетентностей в європейській освіті. Інформаційні та комунікаційні технології навчання в системі загальної середньої освіти зарубіжних країн : навч.-метод. посібник / за заг. ред. Овчарук О. В. Київ : Педагогічна думка, 2012. С. 10–22.

9. Овчарук О. В. Інформаційно-комунікаційна компетентність як предмет обговорення: міжнародні підходи. Комп’ютер у школі та сім’ї. 2013.

№ 7. С. 3–6. Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/komp_2013_7_2 (дата звернення: 02.06.22).

10. Про затвердження плану заходів з реалізації Стратегії людського розвитку на 2021–2023 роки. Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1617-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.06.22).

11. Сачанюк-Кавецька Н. В., Маятіна Н. В., Новак О. М. Цифрова педагогіка у контексті підвищення якості освітніх послуг. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5: Педагогічні науки : реалії та перспективи. Київ, 2021. Вип. 80. Т. 2. С. 131–135.

12. Словник-довідник з професійної педагогіки / за ред. А. В. Семенової. – Одеса : Пальміра, 2006. 221 с. Режим доступу : <https://www.pedagogic-master.com.ua/public/semenova/slovník.pdf> (дата звернення: 02.06.22).

13. Spector J. *Michael-de la Teja, Peana*. Competencies for Online Teaching. ERIC Clearinghouse on Information and Technology Syracuse NY. ERIC Digest. Competence. Competencies and Certification. 2002. P. 1–3.

Стаття: надійшла до редколегії 27.04.2022

доопрацьована 18.05.2022

прийнята до друку 29.05.2022

INFORMATION AND COMMUNICATION COMPETENCE OF THE BASIC SECONDARY EDUCATION STUDENTS: THEORETICAL ASPECT

Mariia Kryva¹, Diana Kosiukhno²

*Ivan Franko National University of Lviv
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA–79005*

¹*mariya.kryva@lnu.edu.ua*

²*kosyuhnodiana@ukr.net*

Nowadays, the problem of educational innovations remains the most urgent. This is due to the societal need in educated people, who quickly and effectively function in current conditions, develop their creative abilities and personal values, and are able to acquire knowledge independently. Thus, introduction of competence-based approach to teaching is becoming more and more important. It allows implementing the priorities of modern school reform and demands for a high level of students' readiness to operate in different fields. "Information" and "communication" became important concepts of informational society that causes necessity in obtaining information and communication competences.

Informatization of the society demands for new approaches in education. New standards, renewed educational programs and methodological materials, virtual platforms for distance learning, improvement and diversification of the online environment are being

developed and implemented in Ukraine. These are of fundamental importance for the development of information and communication competence. Discussions are still going around information and communication competence regarding the definition of this concept, analysis and comparison of various international approaches, the features of its introduction into educational process, its integration with information and communication technologies.

The article examines the genesis of the main concepts that form the basis of the competence approach, the normative documents related to the reform of the Ukrainian education system, the development and structure of the information and communication competence. It reveals the meaning of the main components of the information and communication competence, which depend on the level of its formation and efficiency in a whole.

Keywords: competence, competence approach, information and communication competence, information and communication technologies.